

Základní signály Linearita, stacionarita, kauzalita

Modelování systémů a procesů (11MSP)

Bohumil Kovář

Katedra aplikované matematiky
ČVUT v Praze, Fakulta dopravní

3. přednáška 11MSP
2024

verze: 2024-02-29 16:04

Obsah přednášky

- ① Úvod do teorie signálů
- ② Základní spojité signály
- ③ Základní diskrétní signály
- ④ Odezva systému

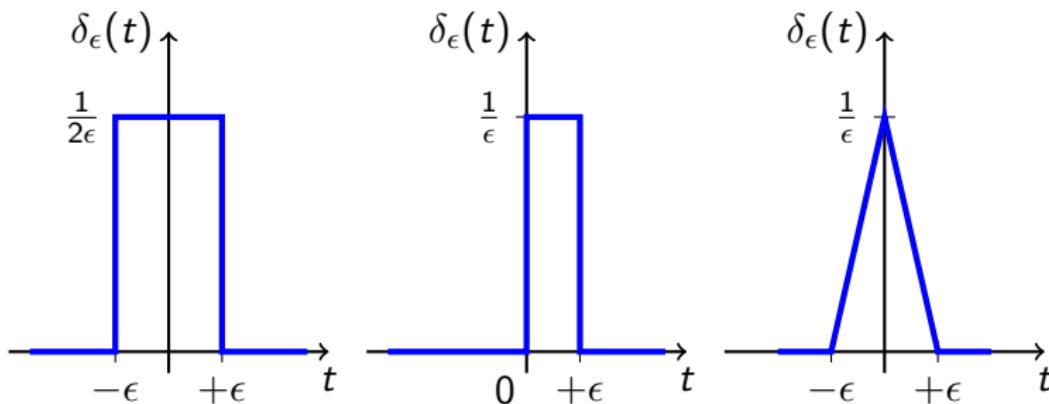

Diracův impuls

Přiblžení

Tato funkce je definována na časovém intervalu pro všechna t a její nenulovou hodnotu předpokládáme pouze v okolí bodu $t = 0$.

Plocha těchto funkcí je rovna 1 pro každé $\epsilon > 0$.

Funkci $\delta(t)$ definujeme jako $\delta(t) = \lim_{\epsilon \rightarrow 0} \delta_\epsilon(t)$.

Diracův impuls

Definice

Funkce $\delta(t)$ se nazývá **Diracův impuls**, Diracova δ -funkce nebo jednotkový impuls. Hodnota $\delta(t)$ pro $t \neq 0$ je $\delta(t) = 0$. Její hodnota v $t = 0$ není definována jako funkce, používá se integrální definice

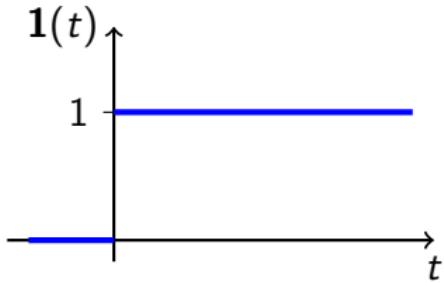
$$\int_{-\infty}^{\infty} \delta(t) \, dt = \int_{-\epsilon}^{\epsilon} \delta(t) \, dt = \int_{0-}^{0+} \delta(t) \, dt = 1$$

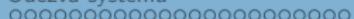
pro každé $\epsilon > 0$.

Jednotkový skok

Funkce jednotkového skoku bývá obvykle značena $\mathbf{1}(t)$ a je definována jako

$$\mathbf{1}(t) = \begin{cases} 1 & \text{pro } t \geq 0 \\ 0 & \text{pro } t < 0. \end{cases}$$

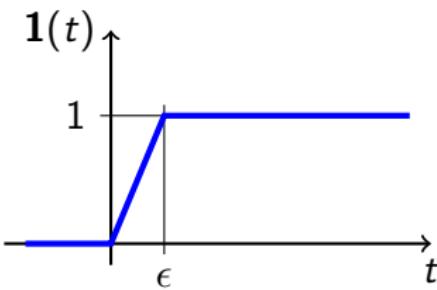

Jednotkový skok

Vztah $\delta(t)$ a $\mathbf{1}(t)$

Platí

$$\delta(t) = \frac{d}{dt} \mathbf{1}(t).$$

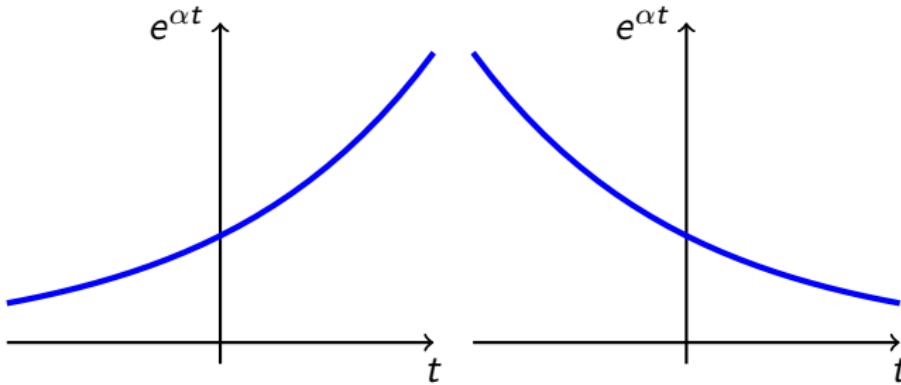
Exponenciála

Reálná

Uvažujme exponenciální funkci

$$f(t) = e^{\alpha t},$$

kde α je reálná konstanta, podle následujícího obrázku.

Exponenciála

Komplexní

Exponenciální funkce

$$f(t) = A e^{\alpha t},$$

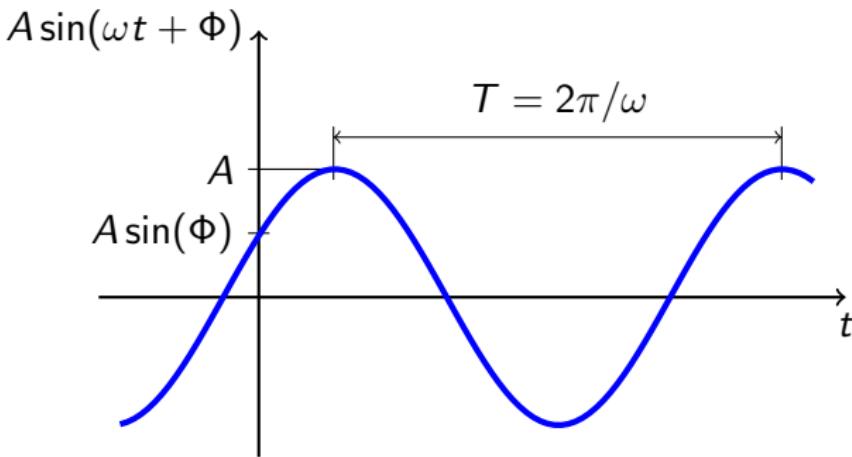
kde $\alpha \in \mathbb{C}$ je zajímavá hlavně v případě, kdy $\alpha = i\omega$,

$$f(t) = A e^{i\omega t} = A(\cos \omega t + i \sin \omega t).$$

Sinusová funkce

$$f(t) = A \sin(\omega t + \Phi),$$

Konstanty A , ω a Φ se nazývají **amplituda, úhlová frekvence a fázový posun**. Sinusovka je periodická se základní periodou $T = 2\pi/\omega$.

Obsah přednášky

- ① Úvod do teorie signálů
- ② Základní spojité signály
- ③ Základní diskrétní signály
  - Diskrétní jednotkový impuls a skok
  - Diskrétní sinusová posloupnost
- ④ Odezva systému

Vznik diskrétních signálů

Jak diskrétní signály vznikají?

- **přirozeně** (průměrné denní teploty, denní kurzy, počty studentů)
- **vzorkováním spojitých signálů** (naměření teploty každou hodinu, měřením průtoku každých 15 minut)

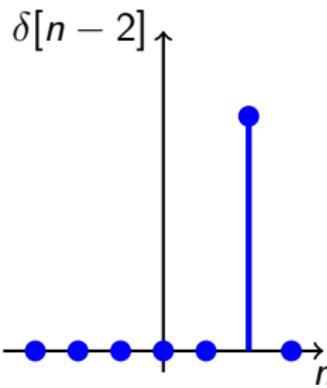
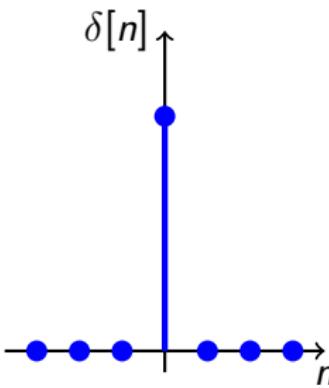
Diskrétní signály, jimiž se budeme v předmětu zabývat, jsou diskrétní v čase, ale **spojitě ve funkční hodnotě**.

Digitální signál je totiž často **kvantovaný**, nabývá tedy v každém n pouze diskrétní množiny funkčních hodnot, například $\{0, 1, 2, \dots, 65535\}$.

Diskrétní jednotkový impuls

Diskrétní jednotkový impuls $\delta[n]$ je definován vztahem

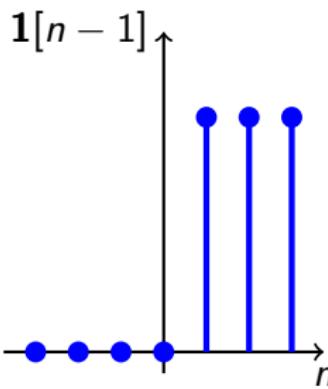
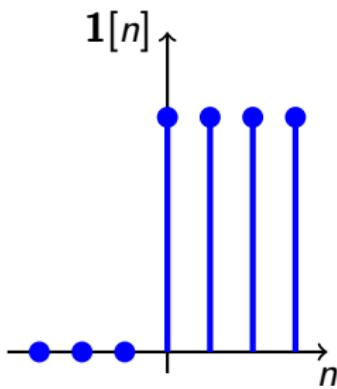
$$\delta[n] = \begin{cases} 1 & \text{pro } n = 0 \\ 0 & \text{pro } n \neq 0. \end{cases}$$

Diskrétní jednotkový skok

Diskrétní jednotkový skok $\mathbf{1}[n]$ je definován vztahem

$$\mathbf{1}[n] = \begin{cases} 1 & \text{pro } n \geq 0 \\ 0 & \text{pro } n < 0 \end{cases}$$

Periodický signál

Diskrétní signál $f[n]$ je periodický, jestliže existuje kladné celé číslo N takové, že platí

$$f[n] = f[n + N] = f[n + 2N] = \dots = f[n + k \cdot N]$$

pro všechna $n \in \mathbb{Z}$ (z intervalu $(-\infty, \infty)$) a pro libovolné $k \in \mathbb{Z}$. N se nazývá **perioda diskrétního signálu**.

Nejmenší možné N nazýváme **fundamentální perioda** a značíme N_0 .

Periodický signál

Diskrétní sinusová posloupnost nemusí být periodická!

Diskrétní sinusový signál **nemusí být nutně periodický**, záleží na volbě vzorkovací periody T_s . Pro periodický diskrétní sinusový signál s periodou N musí platit

$$N = m \cdot \frac{2\pi}{T_s},$$

kde $m \in \mathbb{N}$. Máme i $N \in \mathbb{N}$, proto $2\pi/T_s$ musí být racionální číslo.

Příklad (Neperiodický sinusový signál)

Signál

$$y[n] = \sin n$$

není pro $T_s = 0.1\text{ s}$ periodický, protože $2\pi/T_s$ není racionální číslo.

Diskrétní systém

Impulsní odezva

Definice (Impulsní odezva)

Odezvu systému na jednotkový impuls $\delta[n]$ budeme nazývat **impulsní odezva** a značit $h[n]$,

$$h[n] = \mathcal{S}\{\delta[n]\}$$

$$h[n, m] = \mathcal{S}\{\delta[n - m]\} .$$

Diskrétní systém

Přechodová odezva

Definice (Přechodová odezva)

Odezvu systému na jednotkový skok $\mathbf{1}[n]$ budeme nazývat **přechodová odezva** a značit $s[n]$,

$$s[n] = \mathcal{S}\{\mathbf{1}[n]\} = \mathcal{S}\left\{ \sum_{m=0}^n \delta[n-m] \right\}.$$

Lineární systém

Definice (Linearita)

V matematice označujeme funkci $f(x)$ jako lineární v případě, že je

- ① aditivní $f(x_1 + x_2) = f(x_1) + f(x_2)$ a
- ② homogenní, $f(\alpha x) = \alpha f(x)$.

Obdobně to platí i pro lineární systémy.

Definice (Lineární systém)

Systém je lineární, pokud pro dva různé vstupní signály $u_1[n]$ a $u_2[n]$ platí

$$\begin{aligned}\mathcal{S}\{u_1[n] + u_2[n]\} &= \mathcal{S}\{u_1[n]\} + \mathcal{S}\{u_2[n]\}, \\ \mathcal{S}\{\alpha u[n]\} &= \alpha \mathcal{S}\{u[n]\}.\end{aligned}$$

Princip superpozice

Definice (Princip superpozice)

Pro dva různé vstupní signály $u_1[n]$ a $u_2[n]$ platí

$$\begin{aligned}y_1[n] &= \mathcal{S}\{u_1[n]\} \\y_2[n] &= \mathcal{S}\{u_2[n]\}\end{aligned}$$

a pro $u[n] = \alpha u_1[n] + \beta u_2[n]$ také

$$\alpha y_1[n] + \beta y_2[n] = y[n] = \mathcal{S}\{u[n]\} = \mathcal{S}\{\alpha u_1[n] + \beta u_2[n]\}$$

Obecně platí

$$u[n] = \sum_i a_i u_i[n] \quad \rightarrow \quad y[n] = \sum_i a_i y_i[n] = \sum_i a_i \mathcal{S}\{u_i[n]\}$$

Příklad

Příklad (Lineární systém)

Uvažujme systém

$$y[n] + a y[n - 1] = u[n].$$

Je-li na vstupu lineární kombinace dvou různých signálů

$$u[n] = b_1 u_1[n] + b_2 u_2[n]$$

je na výstupu

$$y[n] = b_1 (y_1[n] + a y_1[n - 1]) + b_2 (y_2[n] + a y_2[n - 1])$$

kde

$$y_1[n] + a y_1[n - 1] = u_1[n]$$

$$y_2[n] + a y_2[n - 1] = u_2[n]$$

Příklad

Příklad (Nelineární systém)

Numerický výpočet druhé odmocniny lze zapsat rekurentním vztahem

$$y[n+1] = \frac{1}{2} \left(y[n] + \frac{u[n]}{y[n]} \right).$$

Odmocnina z čísla 10 je s přesností na 10 desetinných míst rovna $\sqrt{10} = 3,16227766017$. Pro $u[n] = u[0] = 10$ dostáváme postupně

n	$y[n]$	$y^2[n]$
1	3	9
2	3,165	10,017225
3	3,162278	10,00000214928
4	3,162277660	9,999999999568
:	:	:

Lineární systém

Odezva na obecný vstupní signál

Pro obecný vstupní signál $u[n]$ je pak odezva lineárního systému

$$\begin{aligned}
 y[n] &= \mathcal{S}\{u[n]\} = \mathcal{S}\left\{\sum_{m=-\infty}^{\infty} u[m] \delta[n-m]\right\} \\
 &= \sum_{m=-\infty}^{\infty} u[m] \mathcal{S}\{\delta[n-m]\} = \sum_{m=-\infty}^{\infty} u[m] h[n, m]
 \end{aligned}$$

Vidíme, že chování systému je zcela určeno jeho odezvami na různě posunuté jednotkové pulsy $h[n, m]$.

Lineární systém

Přechodová odezva

Přechodová odezva diskrétního lineárního systému $s[n]$ je dána prostým součtem impulsních odezv pro $0 \leq m \leq n$

$$\begin{aligned}s[n] &= \mathcal{S}\{\mathbf{1}[n]\} = \mathcal{S}\left\{\sum_{m=0}^n \delta[n-m]\right\} \\&= \sum_{m=0}^n \mathcal{S}\{\delta[n-m]\} = \sum_{m=0}^n h[n, m].\end{aligned}$$

Lze za nějakých podmínek zjednodušit $h[n, m]?$

Časově invariantní systém

Systém se nazývá **časově invariantní**, jestliže jsou všechny události závislé pouze na časovém intervalu (rozdílu časových událostí) $n - m$ a nikoliv na každém časovém okamžiku n a m samostatně.

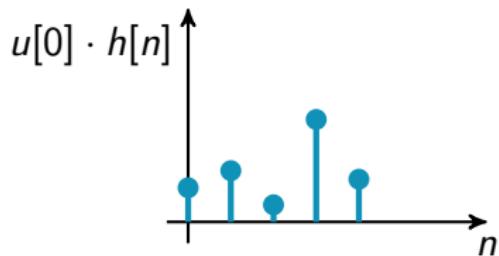
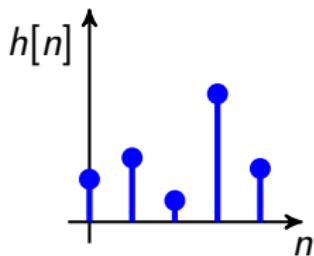
$$\begin{array}{ll} \text{dnes} & \dots & y[n] = \mathcal{S}[u[n]] \\ \text{včera} & \dots & y[n-1] = \mathcal{S}[u[n-1]] \\ & & \vdots \end{array}$$

Potom také rovnice pro impulsní odezvu přejde z maticového tvaru na prostý vektorový zápis

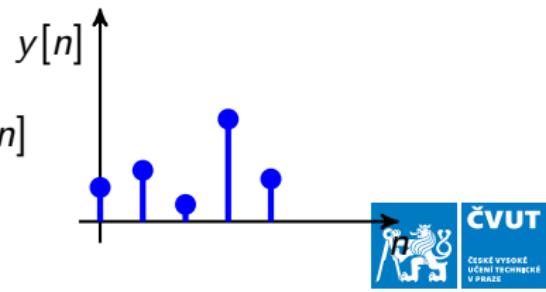
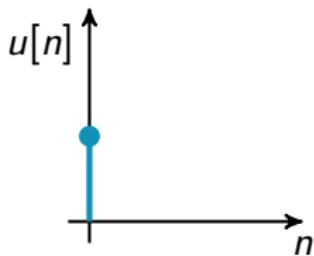
$$h[n, m] \rightarrow h[n-m] = \mathcal{S}\{\delta[n-m]\}.$$

Časově invariantní systém

Superpozice odezvy $y[n]$ z $h[n - k]$

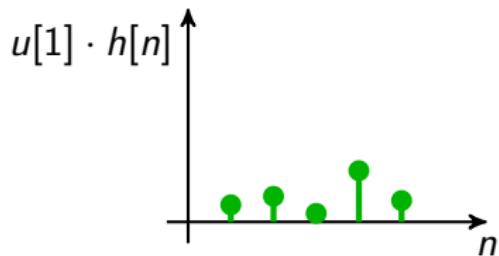
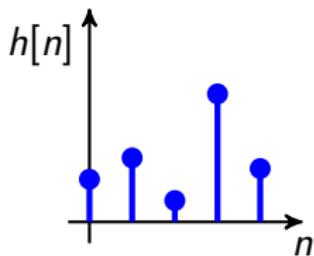

$$y[n] = u[0] \cdot h[n]$$

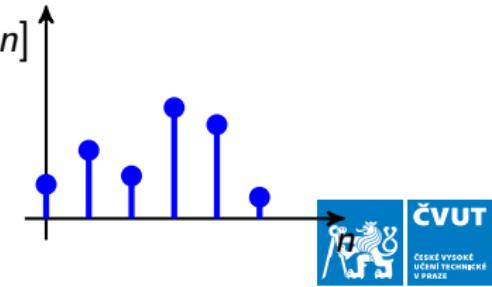
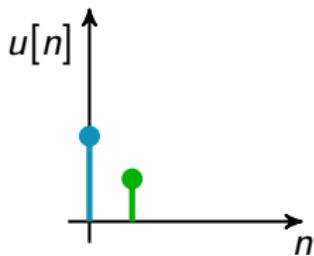

Časově invariantní systém

Superpozice odezvy $y[n]$ z $h[n - k]$

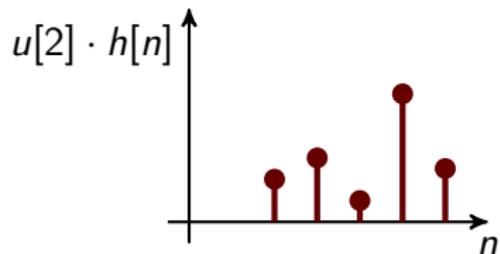
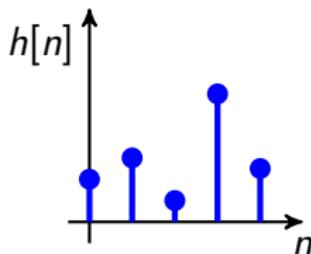

$$y[n] = u[0] \cdot h[n] + u[1] \cdot h[n - 1]$$

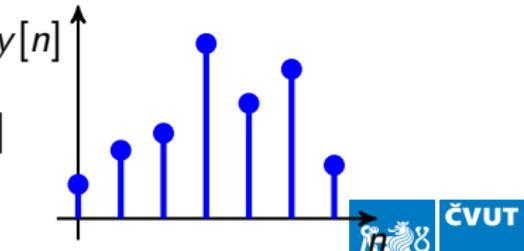
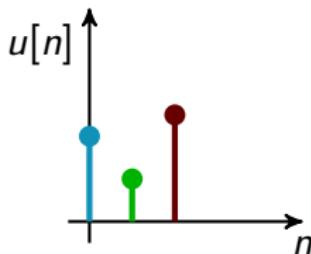

Časově invariantní systém

Superpozice odezvy $y[n]$ z $h[n - k]$

$$y[n] = u[0] \cdot h[n] + u[1] \cdot h[n - 1] + u[2] \cdot h[n - 2]$$

Konvoluce

V důsledku časové invariance dostáváme z rovnice **konvoluční sumu**

$$y[n] = \sum_{m=-\infty}^{\infty} h[n-m] \cdot u[m] = \sum_{k=-\infty}^{\infty} h[k] \cdot u[n-k],$$

kterou pro úsporu místa značíme

$$y[n] = h[n] * u[n].$$

Pozor: nejde o násobení!

$$h[n] \neq \frac{y[n]}{u[n]}$$

Příklad

Příklad (Časově invariantní systém)

Uvažujme mikroekonomický systém variace ceny popsaný diferenční rovnici

$$y[n] + a y[n - 1] = u[n].$$

Protože její koeficienty nezávisí na čase, tj. a je konstantní a není funkcí n , zachovává tato rovnice tvar při záměně $n \rightarrow n - m$.

Impulsní odezva je potom

$$h[n] = (-a)^n \mathbf{1}[n].$$

Příklad

Příklad (Časově proměnný systém)

Uvažujme nyní obměněnou diferenční rovnici

$$y[n] + n \cdot y[n - 1] = u[n].$$

Koeficient u $y[n - 1]$ závisí na čase a tato rovnice nezachovává tvar při záměně $n \rightarrow n - m$. Impulsní odezvu lze psát ve tvaru

$$h[n] = (-1)^n n! \mathbf{1}[n].$$

Kauzální systém

Systém je **kauzální**, pokud jeho výstup závisí pouze na současných a minulých hodnotách vstupů.

Výstupní signál $y[n]$ kauzálního systému tedy závisí pouze na $\{u[n], u[n - 1], u[n - 2], \dots\}$. V konvoluční sumě proto

$$\begin{aligned}y[n] &= \sum_{k=-\infty}^{\infty} h[k] u[n - k] \\&= \underbrace{\sum_{k=-\infty}^{-1} h[k] u[n - k]}_0 + \sum_{k=0}^{\infty} h[k] u[n - k]\end{aligned}$$

musíme položit všechny členy impulsní odezvy $h[n] = 0$ pro $n < 0$.

Kauzální systém

Konvoluční suma pro lineární, časově invariantní a kauzální systém má tvar

$$y[n] = \sum_{k=0}^{\infty} h[k] \cdot u[n - k] = \sum_{k=-\infty}^0 u[k] \cdot h[n - k].$$

Jestliže navíc budeme požadovat, aby vstupní a výstupní signály měly dobře definovaný počátek, tj. aby $\forall n < 0 : u[n] = 0, y[n] = 0$ (oba signály mohou mít nenulové členy pouze pro $n \geq 0$), potom platí

$$y[n] = \sum_{k=0}^n h[k] \cdot u[n - k] = \sum_{k=0}^n h[n - k] \cdot u[k].$$

Spojité systémy

Impulsní a přechodová odezva

Definice (Impulsní odezva)

Odezvu systému na Diracův impuls $\delta(t)$ budeme nazývat **impulsní odezva** a značit $h(t)$,

$$h(t) = \mathcal{S}\{\delta(t)\}$$
$$h(t, \tau) = \mathcal{S}\{\delta(t - \tau)\}.$$

Definice (Přechodová odezva)

Odezvu systému na jednotkový skok $\mathbf{1}(t)$ budeme nazývat **přechodová odezva** a značit $s(t)$,

$$s(t) = \mathcal{S}\{\mathbf{1}(t)\} = \mathcal{S}\left\{ \int_0^t \delta(t - \tau) dt \right\}.$$

Spojité systémy

Konvoluce

V případě spojitého casu postupujeme podobně a odvodíme pro lineární časově invariantní systém konvoluční integrál

$$y(t) = \int_{-\infty}^{\infty} h(\tau)u(t - \tau) \, d\tau = \int_{-\infty}^{\infty} h(t - \tau) \cdot u(\tau) \, d\tau.$$

Operaci často zapisujeme ve zjednodušené formě jako

$$y(t) = h(t) * u(t).$$

Opět připomínáme, že se v tomto zápisu nejedná o násobení!

Spojity systém

Pro $u(t) = \delta(t)$ platí pro lineární a časové invariantní systém samozřejmě

$$y(t) = \mathcal{S}\{u(t)\} = \int_{-\infty}^{\infty} h(\tau) \cdot \delta(t - \tau) \, d\tau = h(t).$$

Spojité systémy

Kauzální systém

Výstupní signál $y(t)$ spojitého kauzálního systému závisí pouze na hodnotách vstupů pro předešlé časové okamžiky. Z důvodu, které klademe na kauzální chování systému, přejde konvoluční integrál na tvar

$$\begin{aligned} y(t) &= \int_{-\infty}^{\infty} h(\tau) u(t - \tau) \, d\tau \\ &= \underbrace{\int_{-\infty}^0 h(\tau) u(t - \tau) \, d\tau}_{0} + \int_0^{\infty} h(\tau) u(t - \tau) \, d\tau \end{aligned}$$

a hodnoty impulsní odezvy pro $t < 0$ uvažujeme opět $h(t) = 0$.

Spojité systémy

Konvoluce pro kauzální LTI systém

Konvoluční integrál pro lineární, časově invariantní a kauzální systém má tvar

$$y(t) = \int_0^{\infty} h(\tau) \cdot u(t - \tau) \, d\tau = \int_{-\infty}^0 u(\tau) \cdot h(t - \tau) \, d\tau.$$

Jestliže navíc budeme požadovat, aby vstupní a výstupní signály měly dobře definovaný počátek, tj. aby $\forall t < 0 : u(t) = 0, y(t) = 0$ (oba signály mohou být nenulové členy pouze pro $t \geq 0$), potom platí

$$y(t) = \int_0^t h(\tau) \cdot u(t - \tau) \, d\tau = \int_0^t u(\tau) \cdot h(t - \tau) \, d\tau.$$

Charakteristiky systémů

Autonomní systém

Definice (Autonomní systém)

Za autonomní systém považujeme takový, který **nemá vstup**.

Diskrétní autonomní systém je popisuje tedy například diferenční rovnice vnějšího popisu

$$y[n+1] + a y[n] = 0.$$

Výstup autonomního systému je odezvou na počáteční podmínky.

V případě, že systém má vstup $u[n]$, tedy

$$y[n] + a y[n - 1] = u[n],$$

systém pokládáme za neautonomní.